

magyar Demokrata

A BOMBA HATÁSTALANÍTÁSA

TÖRTÉNELMI GYŐZELEM
BRÜSSZELBEN

MESTERTERV A VILÁG KIRABLÁSÁRA

A NAGY FILANTRÓP ÉLETMŰVE
MEGKORONÁZÁSÁRA KÉSZÜL

SZÍNHÁZ, DE TELJESEN MÁS!

ÓKOVÁCS SZILVESZTER: EGY HATALMAS
KULTURÁLIS NEGYEDET TERVEZÜNK

FŰRÉSZ TÜNDE:

Az otthon-
teremtési
program
olyan,
mint egy
lombosodó fa

Magyarországon jó családot vállalni

CSAK AZOK NEVÉT ŐRIZTE MEG A KOMMUNISTA EMLÉKEZETPOLITIKA,
AKIK MEGFELELTEK AZ IDEOLÓGIÁJÁNAK

Előbb Dachau, aztán Recsk

Vaskos, impozáns kötet jelent meg nemrég Magyar hősök címmel a Nemzeti Emlékezet Bizottsága és a Mathias Corvinus Collegium közös kiadásában. A könyv a magyarországi diktatúrák elleni harc hőseinek életútjából mutat be történeteket. Kis Rékával, a NEB elnökével beszélgettünk.

SZÖVEG SINKOVICS FERENC
FOTÓ T. SZÁNTÓ GYÖRGY

– Hatvan ember, hatvan sors. Ha nincs ez a könyv, meglehet, a benne szereplők többségének élete feledésbe merült volna. Ez vezette a kötet alkotóit?

– A könyvbe olyan emberek kerültek, akik szembeszálltak a XX. századi magyar történelem totális diktatúráival. A kötet szereplőit nem vallási, foglalkozásbeli vagy egyéb kategóriák szerint választottuk ki. A válogatásba bekerültek keresztények és zsidók, nők és férfiak egyaránt. Vannak közöttük parasztok, munkások, papok, szerzetesek, katonák, politikusok, hivatalnokok, jogászok és orvosok is. Ami közös bennük, hogy a történelem életük legalább egy pontján mindannyiukat döntés elé állította, és ők ebben a kiélezett helyzetben helytálltak. Bátran vállalták választásuk következményeit, noha tudták, hogy a velük szemben állók elvehetik tőlük a szabadságukat, sőt, akár az életüket is. Feledés? A kommunista diktatúra négy évtizede nagyon erősen rányomta a bélyegét a nemzet történelmi emlékezetére; azokat a sorsokat, életpályákat, amelyek nem illeszkedtek az ideológiai elvárásokhoz és a kommunista párt „üdv történetéhez”, igyekeztek törölni a magyarok kollektív tudatából. Ennek a hatását érezhetjük ma is.

– Mi zavarta leginkább ezekben az emberekben a kommunistákat?

– Számos olyan személyt válogattunk be a kötetbe, akik nemcsak a német megszállók és a nyilasok ellen harcoltak, de a kommunista diktatúrával is szembeszálltak. Számukra a kihívást ugyanis nem

egyes emberek és ideológiák jelentették, hanem a diktatúrák morálját megtagadó, abból gúnyt űző embertelensége. Ez a moralitásból fakadó ellenállás volt az, amivel magukra vonták a kommunisták haragját.

– Hogyan bukkantak rájuk? Hiszen legtöbbjük neve nemcsak a pártállami időkben, de még a rendszerváltás után sem került be a köztudatba.

– A kötetben azért felbukkannak ismertebb nevek is, mint például Esterházy Jánosé vagy éppen Olofsson Placid atyáé. Érdekes időről időre elmesélni az ő tanulságos történetüket is. Aztán vannak olyanok, akiket nem feltétlenül a küzdelmeikről ismerünk. Ilyen például a gyógyszergyáros Richter Gedeon vagy éppen Haynal Imre kolozsvári professzor. Utóbbit elsősorban orvosként ismerjük, csak nagyon kevesen tudják róla, hogy részt vállalt az üldözött zsidók mentésében, és a háború, valamint az 1956-os forradalom után is megőrizte erkölcsi autoritását, egyik diktatúra székértelője sem akart lenni.

– És akik teljesen ismeretlenek a közvélemény előtt? Hogyan akadtak rájuk?

– Az egyik célunk az volt, hogy a kötetben szereplők működési területe földrajzi értelemben ne csak a mai Magyarország területét fedje le, hanem az egész Kárpát-medencére kiterjedjen. A felvidéki, kárpátaljai, erdélyi, délvidéki személyek portréit javarészt olyan kutatók írták, akik ott élnek, ott dolgoznak. A helyiek emlékezetében pedig fennmaradtak az olyan nevek, mint például Alapy Gáspáré, aki Komárom, vagy Tost Lászlóé, aki Kassa polgármestere volt. Miután határainkon túli emberekről és sorsokról van szó, őket végképp semmibe vette a kommunista emlékezetpolitika. Fontosnak tartottuk azt is, hogy a felkutatott hősök között szerepeljenek bal- és jobboldaliak egyaránt. A kötet hatvan portréját több mint húsz kutató készítette. Nem tehetünk különbséget „nagy” és „kis” esetek között sem. Molnár D. Erzsébet, a beregszászi főiskola oktatója például elküldte nekünk Bakajsa József, egy egyszerű kárpátaljai falusi bíró történetét, amelyet semmiféle dokumentum sem rögzített, csak a szájhagyomány, a helyiek, azaz Gálóc község lakosainak emlékezete. A bíró a háború után egy alkalommal úgy leitatta a házában egyébként gyakorta vendégeskedő szovjet katonákat, hogy azok kifecsegték, mikor készülnek összegyűjteni a falu férfilakosságát. Bakajsa üzent a családoknak,

ezzel megmentette az érintetteket attól, hogy „málenkij robotra” hurcolják őket. Ő maga ezért később a szabadságával és az egészségével fizetett. Az egyéni történetek képesek alulnézetből, az egyszerű emberek szemszögéből megmutatni bizonyos események menetét, amit aztán később a kommunista diktatúra emlékezetpolitikája meghamisított a maga érdekei szerint.

– A könyvből kiderül, volt, akit minden diktatúra „megjegyzett” magának. Mester Miklóst például, aki államtitkárként részt vett az ellenállásban és az embermentésben, még az 1970-es években is megfigyelték, elszámoltatták, „szóbeli figyelmeztetést” is kapott.

– Aki egy diktatúrával szembefordult, azt minden diktatúra potenciális ellenségként kezelte. Gábori György például 1944-ben megjárta Dachaut, aztán évekkel később Recskre is elhurcolták. Vagy ott van Benkő Zoltán: szerepet vállalt az 1944-es fegyveres ellenállásban, amikor azonban a háború után a kommunisták letartóztatták, a kihallgató tisztje lefaszírták. „Hogy lehetnék én fasiszta – döbönt meg Benkő –, hisz részt vettem a Gömbös-szobor felrobbantásában!” Mire a nyomozó azt válaszolta, hogy „aki 1944-ben robbantgatott, az képes robbantani most is”. Egy sor olyan név szerepel a kötetben, akik részt vállaltak a nyilasokkal szembeni harcban, aztán pillanatokon belül ott találták magukat a Rákosiék ellen vívott küzdelem frontvonalában. Ezek az emberek számos tekintetben különböznek egymástól, de a diktatúrák meggyőződéses elutasítása közös bennük.

– Kudar Lajos csendőr ezredes esete is különös. Embereket mentett a vészkorszakban, halála után a családja mégis a kommunisták célkeresztjébe került.

– Kudar Lajos halálának pontos körülményei nem ismertek, ám a legvalószínűbb feltételezés szerint 1945 februárjában a németek vagy a nyilasok agyonlőtték. Jeltelen sírba földelték el, holtteste soha nem került elő. Embereket mentett, ezért 1947-ben posztumusz megkapta a Magyar Szabadság Érdemrend legmagasabb fokozatát, de a kommunisták később nem ismerték el az erőfeszítéseit. Özvegétől megvonták a férje utáni járadékot, a családot kitelepítették. Itt nemcsak személyes életutakról van szó, hanem családok generációkon átívelő sorsáról. Erre szolgált példát Weisszhaus Aladár története is, aki ille-

gális kommunistaként megjárta Horthy börtöneit, mivel azonban a szocializmus felfogásában meghatározó szerep jutott a nemzeti gondolatnak, a háború után a kommunistákkal is szembekerült. Már 1947-ben őrizetbe vették, majd elítélték. Miután letöltötte büntetését, azonnal internálták, de még Sztálin halála után, Nagy Imre első kormánya idején sem helyezték szabadlábra, csak a forradalom előtt nem sokkal jutott ki a rács mögül. Amikor a családja a Kádár-rendszer idején megpróbálta elérni a rehabilitációját, folyamatos elutasításba ütköztek. 1964-ben magát Kádárt is megkeresték, aki elfoglaltságára hivatkozva nem fogadta őket. Utóljára 1975-ben próbálkoztak, mindhiába.

– Mi lett a feleségekkel, a kivégzettek özvegyeivel?

– Éltek, homlokukon a bélyeggel, csendesen helytállva, mert férjük emlékét semmilyen kényszerítés ellenére nem hagyták megtiporni. A felszín alatt kiépült körülöttük valamiféle szolidaritási háló, főként a barátok, a rokonok, a helyi plébános, egyházi közösségek részvételével.

– A kötetben sok pap és szerzetes története is szerepel.

– A történetírás mindig egyháztörténeti kérdésként foglalkozik azoknak a papoknak vagy egyházi intézményeknek a történetével, akik és amelyek áldozatul estek a diktatúrák embertelenségének. Mi azonban úgy gondoltuk, hogy sorsuk a magyarság történetének is szerves részét képezi. Soos Géza hívó református ember, a Soli Deo Gloria nevű diákszervezet egyik vezetője volt, az elnöksége alatt szervezték meg például a legendássá vált, történelmi jelentőségű 1943-as szárszói konferenciát. A vészkorszak idején embereket mentett, szoros kapcsolatban állt Raoul Wallenberggel is. Tette mindezt úgy, hogy a felesége a negyedik gyermeküket várta. Bujkálnia kellett a Gestapo és a nyilasok elől, 1945 után pedig bekerült a kommunista irányítású politikai rendőrség célkeresztjébe. Vagy itt van Kriszten Rafael ferences szerzetes története, aki többek között hamis keresztlevelekkel segítette az üldözött zsidókat. De 1950-ben, a szerzetesrendekkel szembeni fellépés idején társaival együtt bebörtönözték, az elhurcolásuk ellen tiltakozó hatvani vasutasokat pedig Recskre internálták. Kriszten Rafael végül Rákosi börtönében halt meg. Ez nem csupán egyháztörténet, ez a magyar nép története. ■